

УДК 7.07-05:17.071.1/2/4

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-4>**Ольга КОМЕНДА**

доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри музичного мистецтва, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-7659-690X

Бібліографічний опис статті: Коменда, О. (2024). Ференц Ліст як універсальна особистість. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 30–36, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-4>

ФЕРЕНЦ ЛІСТ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ОСОБИСТІТЬ

У статті розглянуто універсальну творчу особистість Ф. Ліста. Метою дослідження було визначення специфіки універсальної творчої особистості музиканта. Авторка застосувала оригінальний, створений нею, діяльнісно-структурний метод музикознавчого дослідження. У цьому ракурсі нею проаналізовано основні праці про Ф. Ліста та розглянуто основні факти його творчої біографії.

У статті розкрито досягнення Ф. Ліста в кожній зі сфер його багатогранної творчої діяльності. Зокрема, авторка порівняла досягнення Ф. Ліста як піаніста, композитора, диригента, музичного діяча, педагога, музичного публіциста тощо. Вона розглянула пріоритетність окремих видів діяльності музиканта на різних етапах його творчої еволюції. У результаті нею було змодельовано структуру універсальної особистості Ф. Ліста та аргументовано рівноправність композиторської та виконавської творчості митця. Зазначено, що ці види творчої діяльності Ф. Ліста були провідними протягом усього його творчого шляху. Крім того, було відзначено факт тісної взаємодії різних видів діяльності Ф. Ліста. Основним результатом дослідження стало твердження про те, що універсальна особистість Ф. Ліста належить до особистостей перехідного типу. Як така вона містить ознаки та функції двох моделей творчої особистості: універсала-майстра та універсала-творця.

Новизна цього дослідження – багатоаспектна. Зокрема, у статті використано оригінальний авторський метод дослідження, що дав можливість по-новому поглянути на добре відомі факти біографії Ф. Ліста. З цією працею до українського музикознавства було залучено чимало нових, невідомих раніше українському читачу, іноземних джерел, що розширило можливість для розуміння цінності досягнень музиканта.

Результатом дослідження стало нове тлумачення творчої біографії Ф. Ліста, що дало можливість ширше і глибше пізнати творчість митця. У статті було запропоновано нову оцінку діяльності Ф. Ліста як універсальної особистості, що сприяло розширенню та збагаченню знань у цій сфері музикознавства. Крім того, порівняння провідних і допоміжних видів діяльності Ф. Ліста зроблено, описано та подано дуже докладно й коректно, що забезпечило більш ясне розуміння, ким насправді був Ф. Ліст, і що йому вдалося зробити для європейської музичної культури.

Ключові слова: Ференц Ліст, універсальна особистість, діяльнісно-структурний метод, творча біографія, тип діяльності, універсал-майстер, універсал-творець.

Olha KOMENDA

Doctor of Study of Art, Docent, Professor at the Musical Art Department, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn Region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-7659-690X

To cite this article: Komenda, O. (2024). Ferents List yak universalna osobystist [Franz Liszt: Universal Person]. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 30–36, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-4>

FRANZ LISZT: UNIVERSAL PERSON

The abstract. The article reviews the universal creative person of F. Liszt. The goal of this paper is define the specific of Liszt's universal person. The author used the actively-structural method of musicological research.

The main works about F. Liszt are analyzed from this point of view. The main facts of his creative biography are considered. The article reveals reflections of F. Liszt's achievements in each sphere of his creativity. In particular, author compared Liszt's achievements as pianist, composer, conductor, musical leader, teacher, music publicist, etc. The priority of some type Liszt's activity on different stages his evolution is considered. As a result, the structure of Liszt's universal person is modeled by author. The equivalence of composition and performance is reasoned. Both these kinds of Liszt's

creativity are leading during his entire creative path. Also musicologist noted the fact of interactions between different Liszt's activities. The main result of the study says that Liszt's universal person belongs to transitional type. It contains features from two person's models: universal-master and universal-creator.

The novelty of this study includes many aspects. Original author's method of research was used in this paper. It method was given a possibility to look on good known facts of Liszt's biography from a new point. Numerous foreign sources were involved in Ukrainian musicology with this paper by author. This approach was expanded possibilities for understanding the value of Liszt's achievements. New interpretation on Liszt's creative biography was gotten in this research. This was given more widely and more deeply to learn about Franz Liszt's creativity.

An awareness and appreciate of Liszt's activity as a universal person was made. This was helped to expand and enrich knowledge in this area of musicology. The comparing of leading and accessorial kinds of Liszt's activity was given very detail and correctly. This was helped to understand who was Franz Liszt and what was he made for musical culture.

Key words: Franz Liszt, universal person, actively-structural method, creative biography, type of activity, universal-master, universal-creator.

Актуальність проблеми. Понад півстоліття тому відомий британсько-канадський музиколог, біограф і один з ключових дослідників творчості Ференца Ліста Алан Вокер констатував: «Серед всіх великих композиторів XIX століття Ференц Ліст досі залишається єдиним, чия творчість не досліджена повністю, і тому її ще потрібно дослідити» (Franz Liszt..., 1970, p.13).

Нині ситуація мало що змінилася. Професор Університету штату Вірджинія Майкл Саффл у «Путівнику досліджень» творчості Ф. Ліста зазначив, що Ф. Ліст – «дивовижна постать, більше описана за (і проти), ніж осмислена» (Saffle, 2009, p. 3). «Звичайно, – продовжує він, – ми розуміємо його сьогодні набагато краще, ніж раніше, проте дуже багато ще чого має бути досліджено та інтерпретовано» (Saffle, 2009, p. 3).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Що ж представляє собою Ф. Ліст як універсальна особистість? Як про це пишуть дослідники? Еміль Гарасті і Джон Гутман відкривають свою працю твердженням: «Ліст був людиною багатьох облич; не легко розгледіти його справжню фізіономію поза романтичною маскою, яку він носив протягом сторіччя» (Haraszti and Gutman, 1947, p. 490). Дослідники задають читачу риторичне питання: «Хіба він (Ліст – О. К.) не характеризував себе (у листі до Княгині Сайн-Вітгенштейн, 13, 1856) як «напів францисканця, напів цигана»? (Haraszti and Gutman, 1947, p. 490). І пояснюють: «Графиня д'Агу писала до Марселя Герверга (травень 28, 1844), що він (Ліст – О. К.) був «напів шарлатаном, напів жонглером, ідеї і почуття якого вмели зникати в його рукаві» (Herwegh, 1932).

Немов у продовження сказаного Алан Вокер у книзі «Роздуми про Ліста» стверджує, що

історія не дає нам прикладу жодного іншого такого композитора, чиє щоденне існування було би сповнене такої калейдоскопічної різноманітності. Кар'єра Ф. Ліста розгорталася у щонайменше п'яти напрямках одночасно: піаніст, диригент, композитор, педагог і невтомний діяч. У кожному з цих напрямків він створив щось нове. У 1830-х і 1840-х роках, наприклад, він винайшов новий стиль фортепіанного виконавства і сольні концерти (речиталі) – термін цей Ф. Ліст запропонував у червні 1840 року, і з тих пір всі піаністи його вживають. У 1850-х він винайшов симфонічну поему, що стала його відповіддю класичній симфонії, а також вивів на подіум нові техніки диригування. Він також проводив великі міжнародні фестивалі у Веймарі, за участю творів Р. Вагнера, Г. Берліоза, Р. Шумана. У педагогіці – запропонував концепцію майстер-класу і виховав піаністів такого рівня як Карл Таузіг, Ганс фон Бюлов, Моріц Розенталь, Ежен д'Альбер. Крім того, він мав цікаве приватне життя, яке принесло йому велику популярність, включно з кількома широко відомими зв'язками з інтригуючими жінками – Графинею Марі д'Агу, Ольгою Яніною, що планувала вбити його, натомість зробила дві невдалі спроби самогубства, та Княгиню Кароліною Сайн-Вітгенштейн. Зрештою, викликає захоплення і той факт, що втомлений штормами життя, п'ятдесятирічний Ф. Ліст зробив спробу знайти умиротворення в лоні Католицької Церкви» (Walker, 2005, p. 2–3).

Оглядаючи дослідження, присвячені творчості Ф. Ліста (монографії, статті, матеріали конференцій тощо), Майкл Саффл наводить близько сотні позицій, де зазначено праці як спеціальні, написані відомими лістознавцями, серед яких – Ліна Раман («Ференц Ліст як митець і людина», 1894), Ернест Ньюмен («Ліст як людина», 1934),

Еміль Гарасті та Джон Гутман («Автор, незважаючи на самого себе: історія містифікації», 1947), Гамфрі Серл («Музика Ліста», 1954), Яків Мільштейн («Ференц Ліст», 1971), так і менш відомими в сфері літознавства авторами. Більшість з цих статей присвячені композиторській спадщині Ф. Ліста, деякі розкривають її специфічні проблеми (концертні тури, наприклад, або ж інтонаційні трансформації тематизму окремих творів), деякі – присвячені окремим видам творчої діяльності митця, або ж вписуванню його творчих здобутків у культурно-історичний процес, як це було зроблено в рамках конференції 1998 року, що була проведена в Італії і носила назву «Ліст і народження модерної Європи: музика як метафора релігійних, соціальних та естетичних трансформацій»¹.

З українських праць в цьому контексті можна згадати за збірку «Ференц Ліст і проблеми синтезу мистецтв» (Харків, 2002) (Ференц Ліст..., 2002) та статтю Олени Зінкевич «Ліст в Україні» (Зінкевич, 1995).

Тож, як свідчить сказане, наразі не існує жодного спеціального дослідження, яке б розкривало феномен Ференца Ліста як універсального музиканта, що є вагомим доказом актуальності запропонованої постановки питання.

Мета дослідження – визначити специфіку універсальної творчої особистості музиканта.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі вивчення різноманітної літератури, починаючи від першої біографії музиканта, написаної Ліною Раман, в яку залучено чимало інтерв'ю, записаних нею у 1870-х роках, шляхом безпосереднього дослідження нотних текстів та аудіозаписів, спираючись на діяльнісно-структурний метод дослідження універсальної творчої особистості, сутність і сукупність операціональних кроків якого викладена в дисертації авторки (Коменда, 2020), констатують основні віхи та етапи проведеного дослідження.

Універсальна творча особистість Ференца Ліста – піаніста і диригента, композитора і педагога, публіциста і музично-громадського діяча, як і універсальна особистість його видатного сучасника, друга і родича Ріхарда Вагнера, відзначена масштабністю реалізації кожного з видів діяльності та щільністю міждіяльнісних взаємодій. Проте, на відміну від Р. Вагнера,

добре помітною у Ф. Ліста є рівнозначність проявів двох видів діяльності – композиції і виконавства, що, як і у Ф. Мендельсона, виконують роль двох провідних діяльностей одночасно.

Структуру універсальної творчої особистості Ф. Ліста визначають:

– дві провідні діяльності: композиція (включно з транскрипціями та парафразами) і виконавство (піанізм, диригування);

– три допоміжні діяльності: музикознавство (публіцистика) та педагогіка, що обрамляють творчий шлях митця, та музично-громадська діяльність, яка посилює виконавську складову;

– густі міждіяльнісні взаємодії, що проявляються виписаними квазі-імпровазіями в музичних творах, пріоритетом фортепіанних та симфонічних жанрів, педагогікою – як предметом музикознавчих досліджень та стимулом музично-громадської діяльності;

– поступове примноження проявів універсальності, накопичувальна динаміка структури універсальності (на відміну від статичної структури Р. Вагнера).

Дуже раннє формування творчої особистості Ф. Ліста розпочалося одразу у трьох напрямках – як піаніста, композитора та педагога. В дев'ять років (1820) він успішно виступив перед широкою публікою в м. Пожоні (Братислава). В одинадцять (1822) – вже був автором хоралу «Tantum ergo» («Слався, Жертво») і фортепіанних варіацій на тему вальсу Антона Діабеллі. Починаючи з шістнадцятирічного віку – провадив дуже активну концертну діяльність та давав уроки музики (1827), що в т.ч. було зумовлено ранньою смертю батька.

Оселившись у Женеві (1835), Ф. Ліст «з неймовірною швидкістю ріс і як виконавець, і як композитор, і як педагог» (Коменда, 2020, с. 192), працював над «Методом фортепіанної гри» (не завершений), проводив велику кількість приватних занять. З кінця 1835 року почав ще й викладати у Женевській консерваторії. У листі до матері він писав: «Мій цілий день з 9 годин ранку <...> до 11 годин вечора переповнений. Ранок належить консерваторії, методу, моїм творам. Після обіду я читаю, граю на роялі, роблю візити і пишу статті» (Коменда, 2020, с. 192). У Женеві розпочалася публіцистична діяльність Ф. Ліста, спочатку у співстві з Марі Д'Агу, хоча Еміль Гарасті та Джон

¹ У конференції взяли участь шістнадцять вчених з Австрії, Канади, Франції, Угорщини, Італії, Об'єднаного Королівства та Сполучених Штатів.

Гутман і стверджують, що Ліст-письменник – це містифікація (Haraszi and Gutman, 1947). Залишивши в стороні це питання, як таке, що потребує спеціальної дискусії, зазначимо, що у працях того часу – «Мандрівних листах бакалавра музики» та особливо у роботі «Про становище людей мистецтва і про умови їхнього існування в суспільстві» *піднята проблематика діяльнісної типології творчої особистості*, зокрема, йдеться про поділ музикантів на виконавців, композиторів і педагогів, а також – на митців і ремісників, що дуже важливо в аспекті вивчення особистості Ф. Ліста крізь призму методології діяльнісного універсалізму.

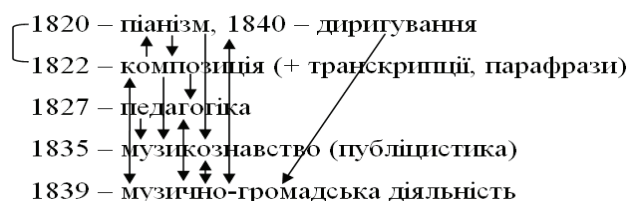
Про поступове примноження проявів творчого універсалізму Ф. Ліста свідчить те, що в межах першого піаністично-композиторсько-публіцистичного періоду з'являються й окремі паростки його діяльності громадського діяча² та диригента. Мається на увазі просвітницький характер його виконавства, *виділення коштів на пам'ятник Л. ван Бетовену (у Бонні у 1839 році), виступи в якості диригента у Пешті (1840 р.), Веймарі (1843 р.)* тощо.

1848 рік виявився рубіжним для Ф. Ліста, що раптово припинив блискучу кар'єру піаніста-віртуоза (хоча нерегулярні виступи дозволяв собі до кінця життя³), натомість переключився в сферу диригування та композиції, прийнявши пропозицію посади придворного капельмейстера у Веймарі⁴. Одночасно все більше часу музикант став приділяти педагогіці. І як наслідок, невдовзі випустив на концертну естраду своїх учнів, видатних піаністів Ганса Бюлова та Карла Таузіга, відомих музикантів – Карла Кліндворта, Діоніса Прукнера, Олександра Вінтербергера та інших. До Ф. Ліста (в Веймар) з'їжджалися піаністи, щоб завершити свою музичну освіту: оскільки його навчання представляло собою художнє вдосконалення вже достатньо сформованих виконавців⁵. Масштабна педагогічна діяльність Ф. Ліста підго-

тувала появу веймарської школи – потужного творчого об'єднання новаторськи мислячих музикантів, значну частину якого склали власне безпосередні учні Ф. Ліста – Ганс фон Бюлов, Йозеф Йоахім Рафф, Петер Корнеліус, Фелікс Дрезеке, Карл Таузіг, Карл Клінвордт.

Аналіз вказаних фактів творчої біографії Ф. Ліста підтвердив, що діялісно-структурну модель універсальної особистості музиканта формують п'ять елементів: дві провідні, як і у Ф. Мендельсона, діяльності, зокрема, розгалужена композиції і розгалужене виконавство, та три допоміжні – педагогіка, публіцистика та музично-громадська діяльність. Співвідношення усіх діяльностей Ф. Ліста, як і у Ф. Мендельсона, демонструє виразне переважання накопичувальної тенденції в динаміці розвитку його особистості, що яскраво прослідковується в тому числі всередині розгалуженого виконавства. Провідні та допоміжні діяльності демонструють значні взаємодії.

Діялісно-структурна модель універсальної творчої особистості Ф. Ліста має такий схематичний вигляд:

Переходячи до коментування сказаного, потрібно відзначити, що постать Ф. Ліста, відзначена рідкісною багатогранністю видів діяльності виконавця (піаніст/диригент), композитора, педагога, просвітителя, публіциста, належить до складних зразків, тих, які демонструють поєднання ознак одразу кількох типів універсальної особистості. З одного боку, визначну роль відіграє композиція, як той вид діяльності, якому Ф. Лист присвятив найбільше часу, і який дуже солідно репрезентований у результатах, а саме – понад 700 позицій у списку творів, наведених Я. Мільштейном (у А. Вокера – вдвічі більше), крім того – численні редакції творів Й.С. Баха, Л. ван Бетовена, транскрипції, парафрази, що вказують на інтенсивні процеси внутрішнього галуження цієї діяльності, посилюючи її значення в загальній конфігурації творчого профілю митця. Провідну роль

² Музично-громадська активність Ф. Ліста веймарського періоду пов'язана із його участю в організації «Всезагальної німецької музичної спілки», пізніша – із заснуванням Академії музики в Будапешті (1875).

³ Останній виступ Ф. Ліста в якості диригента відбувся у Веймарі у 1884 році, а останній як піаніста – в Люксембурзі у 1886 році.

⁴ Разом з тим, «відділяти Ліста-піаніста від Ліста-композитора або диригента не можна. У всіх трьох випадках перед ним стояли, в основному, одні й ті ж художні задання» (Коменда, 2020, с. 193).

⁵ Список учнів Ф. Ліста, за даними його біографа Августа Геллеріха, – понад 400 осіб. Серед кращих учнів – Ежен д'Альбер, Еміль фон Зауер, Олександр Зілоті, Софія Ментер, Моріц Розенталь та інші.

композиції в системі діяльностей Ф. Ліста підкреслює її тривалість – від раннього віку аж до 1880-х років, коли інтенсивність творчості спадає, проте не припиняється зовсім. Авторитет Ф. Ліста-композитора серед сучасників – дуже високий, в т.ч. як глави веймарської школи, незважаючи на те, що врешті-решт на німецьких теренах славу Ф. Ліста зрештою витіснило поклоніння Р. Вагнеру, а в очах нащадків цей авторитет – безумовний, як творця жанру програмної симфонічної поеми, одночастинного концерту з рисами поеми, одного з творців програмного фортепіанного циклу тощо. Зрештою, усіх цих ознак було би достатньо для того, щоб визнати за композицією роль провідної діяльності і таким чином зарахувати Ф. Ліста до типу **універсала-композитора, риси якого притаманні його особистості повною мірою**, проте порівняння композиторських здобутків Ф. Ліста з виконавськими не дає підстав цього зробити.

Як відомо, формування Ф. Ліста як піаніста почалося одразу з його формуванням як композитора в дуже ранньому віці, і аж до 1849 року він вів надзвичайно інтенсивну діяльність піаніста-віртуоза (хоча зрідка продовжував виступати як піаніст і значно пізніше). Проте розгляд виконавської діяльності Ф. Ліста не обмежується лише його фортепіанним виконавством, але включає й диригування, яким він розпочав активно займатися одразу по завершенні своєї піаністичної кар'єри. Діяльність Ф. Ліста як диригента не була такою ефектною, як піаніста. Однак вона була інтенсивною та носила просвітницьке спрямування, тобто, з одного боку, була не зовсім самостійною, з іншого, – саме в цьому синтезі й полягала її особлива сила й значущість. Незважаючи на падіння інтенсивності виконавства Ф. Ліста, натомість зростання його інтересу до композиції, що особливо відчутно у веймарський період і що цілком відповідало панівній у той час тенденції, зумовленій найвищим статусом композиції в ієрархії видів діяльності музиканта, **виконавство необхідно визнати другим важливим, провідним і рівноцінним композиторському видом діяльності Ф. Ліста**. Решта діяльностей виконували роль допоміжних. Публіцистика, як така, що тривала понад двадцять років (1834–1860, близько 50 статей разом з літературними програмами, монографії), але виявилася вели-

кою мірою зумовленою впливом Марі д'Агу та Кароліни Вітгенштейн, педагогіку, яка, хоч і розпочалася в ранньому віці, проте набула розквіту і потужних своїх проявів, лише починаючи з 1850-х років. Публіцистика і педагогіка, як можна бачити, обрамляють творчий шлях маестро. Зрештою, просвітництво Ф. Ліста так і не виростало до розряду настільки самостійної діяльності, як композиція чи виконавство, оскільки тривалий час тісно взаємодіяло і перетиналося з останнім.

Переходячи до підсумків, нагадаємо, що ключовою тезою лістівської конференції 1998 року⁶ була теза про Ф. Ліста як модерного музиканта, який випереджував свій час, відкриваючи нові обрії в різних видах музичної діяльності, а також відношення Ф. Ліста до модерності музичної та в загальному сенсі модерності як способу життя і мислення сучасної цивілізації (Liszt and the Birth..., 2002).

Виводячи розуміння внеску Ф. Ліста в скарбницю світової культурної спадщини за межі дискурсу мистецтва XIX століття, Майкл Саффл на прикладі ораторії «Легенда про Святу Єлизавету⁷» розкрив системність ладогармонічного новаторства композитора, його оперування різними стилевими елементами («півдужиною різних стилів»), відкритість ладотональної концепції цього твору, яку не можна віднести до розряду інтегрованих або цілісних. Проте, на його думку, всього цього не достатньо для того, що вважати «Єлизавету» модерним твором. При цьому, вона не є видовишною, угорською лише настільки (вербальний текст німецький), наскільки вагнерівські музичні драми є німецькими, нерідко піддається критиці за структурну бідність, стильову невідповідність, антивагнеріанство, антисемітизм, пропагандистський характер тощо. Проте, за словами Майкла Саффла, «для тих, хто погоджується з тим, що прогрес, який три-

⁶ Вона була обрамлена доповідями про ставлення Ліста до Старої Європи (Rosanna Dalmonte: «Liszt and the Death of the Old Europa: Reflections on “La lugubre gondola”») і до Нової Європи (Michael Saffle: «Liszt and the Birth of the New Europe: Reflections on Modernity, Wagner, the Oratorio, and “Die Legende von der heiligen Elisabeth”») (Liszt and the Birth..., 2002, p. 10).

⁷ Свята Єлизавета – угорська королева, що жила у XIII столітті й була відома своєю благодійністю. У ранній юності вона залишилася вдовою та присвятила своє життя бідним та нужденним. За її добродійність після смерті Єлизавета була канонізована і піднесена до рангу святих. З іменем Єлизавети пов'язується популярна легенда про диво з трояндами, згідно з якою вона немов би проти волі свого чоловіка, несучи бідним хліб, сховала його в кошику, несподівано зустрівши його, коли він повертався з військового походу. На вимогу чоловіка відкрити кошик свята Єлизавета перетворила хліб у троянди.

ває з XIX століття в розумінні здобуття більшого щастя для більшої кількості людей, саме це робить ораторію Ліста в цьому особливому сенсі, новою і модерною» (Liszt and the Birth..., 2002, p. 25).

Виходячи з міркувань Майкла Саффла, модерність композиторського мислення пізнього Ф. Ліста не була модерністю стильовою, інтонаційною, композиційною, концептуальною, вона була світоглядною. У зв'язку з цим, повертаючись до пророчого вислову Алана Вокера, ще раз варто зазначити, що модерність Ф. Ліста виявилася лише однією зі сторін його універсальної особистості. Незаперечним був титул Ф. Ліста як «першого модерного піаніста», і за висловом К. Сенс-Санса, «незаперечного уособлення модерного фортепіано» (Saint-Saëns, 2021, p.19). Водночас, безумовно, знаком старих традицій виявилось змагання Ф. Ліста з Сигізмундом Тальбергом, що відбулося в концертному сезоні 1836–1837 років, і в якому більшість симпатій публіки виявилася на боці останнього. Традиція таких змагань, що в час Ф. Ліста відходила вже в минуле, підкреслювала особливу важливість для Ф. Ліста саме виконавського мистецтва, а також потребу його визнання як виконавця, передусім.

Без сумніву, найбільшим відкриттям нашого часу в сфері літознавства, як слушно зазначає це Алан Вокер, і яке було здійснено завдяки Ф. Бузоні і Б. Бартоку, стало відкриття музики пізнього Ф. Ліста, в якій композитор постав батьком модернізму. Водночас, коли ми повернемося до історичних фактів, то згадаємо, що переїзд Ф. Ліста до Веймара став для «короля піаністів», який звик вести «блискуче життя» (Glanzzait) зіткненням з манерами консервативного Веймара. Аристократичне середовище Веймара (у т. ч. за участі Великої Княгині Марії Павлівни, сестри російського царя Миколи I, під опікою якої перебував Веймар у ті роки) (Walker, 1989, p.11), і сам дух Веймара, що у 1848 році сприймався як «музей застиглої історії, в якому спадкоємці Гете і Шіллера разом зі спадкоємцями Гердера і Віланда <...> вважали своїм священним обов'язком зберігати старі спогади і старі цінності» (Walker, 1989, p. 12), наклали відчутний відбиток на подальше формування особистості Ференца Ліста, в процесі якого його модерні устремління так і не змо-

гли подолати тавро суспільних норм минулого (Walker, 1989, p. 14).

Тому, з одного боку, Ф. Ліст – безумовно, є представником нового світогляду, про що свідчить його самовизначення як вільного художника, чії творчі прагнення співмірні з ідеями, народженими звище. Для Ф. Ліста, як зазначає А. Вокер, «мистецтво було Богом даним». Його етичним імперативом був девіз «Геній зобов'язує!», запозичений від французької аристократії, що проголошувала: «Шляхетність зобов'язує!» (Walker, 2005). У типології універсальної особистості такий тип означений нами як універсал-творець на противагу універсалу-майстру. З іншого боку, спроба типології універсальної особистості Ф. Ліста виявляє релікти особистості домодерного зразка, з її превалюванням цінності виконавства над композицією, недиференційованістю цих видів діяльності, крокуванням цих двох видів діяльності протягом всього творчого шляху у практично рівнозначному співвідношенні. Вказана спроба типології демонструє, що творча натура Ф. Ліста містить в собі цілий ряд реліктів універсальної особистості домодерного типу, так званого універсала-майстра. І власне саме це, мабуть, і може стати головним результатом дослідження особистості Ф. Ліста за допомогою діяльнісно-структурного методу, оскільки ця якість його універсальної особистості досі не відкрита і не доведена жодним іншим шляхом.

Висновки і перспективи досліджень. Результати вивчення універсальної особистості Ф. Ліста за допомогою діяльнісно-структурного методу виявляють її типологічну спорідненість з типом універсалізму, зреалізованим в універсальних творчих особистостях музикантів бароко та класицизму. Більше того, вона містить в собі і риси діяльнісного універсалізму музиканта-майстра, і музиканта-творця одночасно, а, крім того, – ознаки екстенсивного полідіяльнісного неструктурованого універсалізму музиканта-майстра та структурованого діяльнісного універсалізму музиканта-творця.

На відміну від найхарактернішого для європейської музичної культури XIX століття типу класичного універсала, представленого особистостями Г. Берліоза та Р. Вагнера, у випадку з Ф. Лістом, як і у Антона Рубінштейна, спостережено змішування ознак різних типів, зі

значними міждіяльними взаємодіями, як у Ф. Мендельсона та того ж А. Рубінштейна, що є, на наш погляд, також редукуванням властивостей музиканта-майстра. У випадку з Ф. Лістом спостережено також накопичувальну динаміку універсалізму, як у Ф. Мендельсона та П. Гіндеміта.

Відкриття такого плану дає можливість зрозуміти особистість Ф. Ліста не лише як генія одного свого часу, чиї досягнення є не стільки сучасними, оскільки спрямованими виключно в майбутнє, але власне як ту особистість, чиї здобутки є поступовим осягненням майбут-

нього з позицій минулого. В цьому плані особистість Ф. Ліста постає більш історично достовірною і більш значущою.

На завершення, з метою підкреслити складність об'єкту дослідження, дозволю собі ще раз зачитувати слова Алана Вокера: «Якщо історії забагнеться проголосити остаточний вердикт Лісту, то цього не станеться, тому що погляди однієї групи музикантів превалюватимуть над поглядами іншої і навпаки. Цього не станеться також тому, що музика сама по собі, як можливо виконана і оцінена, превалюватиме над ними обома» (Walker, 1997, p. 17).

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Franz Liszt. The Man and His Music* / ed. by Alan Walker. New York: Taplinger Publishing Co.Inc, 1970. 471 p.
2. Haraszi E. and Gutman J. A. Franz Liszt – Author despite Himself: The History of a Mystification. *Musical Quarterly*. Vol. 33. №4. 1947. pp. 490–516.
3. Herwegh M. *Au banquet des dieux* Paris. Paris: Peyronnet, 1932. 150 p. †
4. Liszt and the Birth of Modern Europe: Music as a Metaphor of Religious, Political, Social, and Aesthetic Transformations, ed. Michael Saffle and Rosanna Dalmonte. *Analecta Lisztiana, III; Franz Liszt Studies Series, 9*. Hillsdale, NY: Pendragon, 2002. 354 p.
5. Saffle M. *A Guide to Research*. Second Ed. New York & London: NY10001, 2009. 776 p.
6. Saint-Saëns C. *Portraits et souverains. Saint-Sans par lui-mme*. Books on Demand. 2021. 362 p.
7. Walker A. *Franz Liszt. Vol. 2: The Weimar Years, 1848–1861*, 1989. 626 p.
8. Walker A. *Franz Liszt. Vol. 3: The Final Years, 1861–1886*, 1997. 594 p.
9. Walker A. *Reflections on Liszt*. Ithaka & London: Cornell University Press, 2005. 277 p.
10. Зінкевич О. Ференц Ліст в Україні. *Український музичний архів: Документи і матеріали*. Київ, 1995. Вип. 1. С.105–125.
11. Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі : дис... д-ра мистецтвознав. : 17.00.03 – Музичне мистецтво, Київ, 2020. 519 с.
12. Ференц Ліст і проблеми синтезу мистецтв / ред. Г. Ганзбург, Т. Веркіна. Харків: РА – Каравела, 2002. 336 с.

REFERENCES:

1. *Franz Liszt. The Man and His Music* (1970) / ed. by Alan Walker. New York: Taplinger Publishing Co.Inc [In English].
2. Haraszi E. and Gutman J. A. (1947). Franz Liszt – Author despite Himself: The History of a Mystification. *Musical Quarterly*, 33, 4, 1947, 490–516 [In English].
3. Herwegh M. (1932). *Au banquet des dieux* Paris. Paris: Peyronnet [In French].
4. Liszt and the Birth of Modern Europe: Music as a Metaphor of Religious, Political, Social, and Aesthetic Transformations (2002) / ed. Michael Saffle and Rosanna Dalmonte. *Analecta Lisztiana, III; Franz Liszt Studies Series, 9*. Hillsdale, NY: Pendragon [In English].
5. Saffle M. (2009). *A Guide to Research*. Second Ed. New York & London: NY10001 [In English].
6. Saint-Saëns C. (2021). *Portraits et souverains. Saint-Sans par lui-mme*. Books on Demand [In French].
7. Walker A. (1989). *Franz Liszt. Vol. 2: The Weimar Years, 1848–1861* [In English].
8. Walker A. (1997). *Franz Liszt. Vol. 3: The Final Years, 1861–1886* [In English].
9. Walker A. (2005). *Reflections on Liszt*. Ithaka & London: Cornell University Press [In English].
10. Zinkevych O. (1995). Ferenc List v Ukrajinі [Franz Liszt in Ukraine]. *Ukrajinsjkyj muzychnyj arkhiv: Dokumenty i materialy*, 1, 105–125 [In Ukrainian].
11. Komenda O. (2020). *Universalna tvorcha osobystist v ukrainskii muzychnii kulturi [Universal Creative Personality in Ukrainian Musical Culture]*. PhD diss., Kyiv, 2020 [In Ukrainian].
12. Ferenc List i problemy syntezy mystectv [Franz Liszt and problems of the art synthesis] (2002) / red. Gh. Ghanzburgh, T. Verkina. Kharkiv: RA – Karavela, 2002 [In Ukrainian].